

Fremmed og Moderne – glimt af antikken i Europa,

red. Peter Fibiger Bang, Aarhus Universitetsforlag, december 2005.

af Peter Fibiger Bang

Hvorfor skal vi egentligt beskæftige os med antikken? Er “de gamle” ikke efterhånden ved at være passé? Sådant lyder det med jævne mellemrum inkvisitorisk fra politikere og samfund. De er ofre for en af modernitetens grundmyter, at fortiden er noget, vi har lagt bag os, og traditionen en spændetrøje, som vi hurtigst muligt må sprænge. Fornylse og frigørelse er blevet det samme. Men er det nu også rigtigt? For nogle år siden skrev landets nuværende statsminister en efterhånden berømt og berygtet samling filosofiske overvejelser, som han udgav under titlen *Fra Socialstat til Minimalstat*. Heri tog han udgangspunkt i ingen ringere end Aristoteles. Ud fra den gamle mesters forestilling om, at personlig frihed var uløseligt forbundet med økonomisk uafhængighed af andre, diagnosticerede han velfærdsstatens grundproblem til at være klientgørelsen af sine borgere. Velfærdsstaten gjorde borgerne afhængige af økonomiske tilskud, de blev til slaver af velfærd. Det er et interessant og kontroversielt eksempel på den klassiske traditions fortsatte evne til at udfordre nutiden og sætte os i et lidt andet lys, end det vi til daglig ynder. Havde Fogh Rasmussen ladet sig anfægte en lille smule yderligere, ville han endog have kunnet udnytte den antikke parallel til ikke blot at stille spørgsmålstejn ved sine politiske modstandere, men også til sig selv. I Aristoteles’ øjne var der nemlig en langt større risiko for at blive slave af at tjene penge end for at ende som klientgjort slave af staten. I disse tider synes det ikke i mindre grad at være tilfældet. I hvert fald har vi jo historisk aldrig været rigere og alligevel opleves vores politiske råderum, som meget snævert. Globaliseringen, forklares vi uophørligt, dikterer, at vi effektiviserer og nyttiggør som aldrig før. “Fra tanke til faktura” er blevet regeringens løsen til fremtiden. Forskerne skal ikke først og fremmest drive videnskab af nysgerrighed, men for at skabe praktiske resultater og økonomisk vækst. Nu ville det aldrig nogensinde have faldet Aristoteles ind at benægte nødvendigheden af indtægter. Men rigdom var ikke målet i sig selv, den var grundlaget for, at man kunne beskæftige sig med de højere ting i livet, det som lå ud over nødvendigheden og den ydre tvang. Det var her menneskets frihed lå.

Det er også det felt, man i gamle dage kaldte *artes humaniores*, altså de mere humane kunster. Det er deraf, at *humaniora* og humanismen springer. I den offentlige debat sættes de som regel lig med bløde værdier og harmløse forestillinger. Men det er en trivialisering af humanismen, ikke mindst historisk set. Tag til eksempel noget så uanfægteligt i vores samfund som demokratiet. Det har vi jo fra antikkens Athen, ikke sandt? Ja, i dag beundrer vi det athenske demokrati. Men der er, som så ofte anført, meget få ligheder mellem athenernes politiske institutioner, og så vore dages repræsentative demokrati. Der er ingen direkte forbindelse mellem den gang og nu. Tværtimod, så har den væsentligste athenske arv til eftertiden i politisk forstand været en aristokratisk kritik af folkestyret. Filosofen Platon og historikeren Thukydid har belært generationer af europæere om demokratiets svagheder og eksesser. Ikke kun konservative, må det understreges, de har talt til folk indenfor hele det politiske spektrum. Tag for eksempel den venstre-intellektuelle italiener Luciano Canfora. Konfronteret med populisten Berlusconi's demokratiske generobring af den politiske magt, udgav han i 2002 den lille essay samling *Critica della retorica democratica*. I den indledende tekst griber han tilbage til Platons læremester, Sokrates. Sokrates er i den humanistiske tradition kommet til at stå som en påmindelse om, at flertallet kan have uret. Sokrates havde som bekendt for vane at gå omkring i Athen og sætte spørgsmål ved etablerede sandheder og så tvivl om indgroede fordomme. Det var ikke noget, han blev ubetinget populær på. Tværtimod blev han opfattet med mistro, ikke mindst da nogen af hans elever gik imod samtidens athenske demokrati. Resultatet var, at han i 399 f. Kr. blev dømt til døden af en athensk storjury og tvunget til at tømme et bæger med skarntydesaft. I oplysningstiden blev Sokrates til et ideal for den frie tanke og en vigtig påmindelse om, at selv mod en demokratisk statsmagt kunne der være behov for beskyttelse, også folket kunne gå grassat og begå overgreb. Resultatet blev Montesquieu's princip om at begrænse magten gennem dens tredeling. Den skulle sikre, at det var muligt at gå mod strømmen.

Den antikke tradition har altså ikke kun virket som en snærende ramme, der låste nutiden fast i fortidens forældede forestillinger til støtte for de satte og etablerede. Den klassiske tradition er ikke identisk med et fastlåst og entydigt program. Tværtimod har den ofte fungeret som et krast modspil til den europæiske samtid. Studiet af "de gamle", som den italienske kobberstikker og arkitekt Piranesi insisterede, måtte ikke blive til et åg for nutiden. Nej, konfrontationen med den gamle verden skulle tjene til at sætte mennesket fri til at forestille sig andre verdener og helt nye udtryk, sådan som han udfoldede det i sine vidunderlige

kobberstik. Studiet af antikken skulle med andre ord pirre vores fantasi og, i den bedste humanistiske tradition, udfordre det vi tog for givet.

Den klassiske dannelse rummer et genstridigt element, som gang på gang har tjent til at give kritisk tænkende et frirum, hvorfra de har kunnet sætte spørgsmålstegn ved det bestående. Det er derfor vi skal værne om den klassiske kanon. Den er på en gang gammel og udfordrende, fremmed og moderne. Det er det bogen af samme navn søger at give nogle glimt af op gennem den europæiske kulturhistorie. Førhen yndede humanister at sammenligne den græsk-latinske teksttradition med en righoldig have, hvori bierne ved møjsommeligt at flyve fra blomst til blomst kunne hente næring til nutiden. *Fremmed og Moderne* søger at viderebringe den erfaring. I den forstand er bogen tænkt som en slags florilegium over mødet mellem antikken og den moderne europæiske kultur. Gennem et indledende bredt vue over den klassiske traditions placering i europæisk civilisation søger den at vise, hvor righoldig og mangetydig en kilde, den har været op gennem historien. Det uddybes i en række detailstudier af udvalgte temaer, hvor samspillet mellem modernitet og klassik belyses nærmere hos så forskellige personer som eksempelvis Winckelmann, Goethe, Nietzsche, Madvig, Grundtvig, Morten Stræde, Hein Heinsen og Gianni Versace, og indenfor et bredt spektrum af områder, lige fra romantikkens tyske litteratur over dansk national dannelse til moderne psykologi, homoseksualitet, antropologi, arkitektur og design.